

Συνοπτική περιγραφή

Δραστηριότητα για το έργο του Ρήγα Φεραίου και την Επανάσταση του 1821. Η «Χάρτα του Ρήγα» (1797), μοιλονότι εκ πρώτης όψεως πρόκειται για γεωγραφικό χάρτη της Βαλκανικής χερσονήσου, αποτελεί επαναστατικό μέσο «καθεστωτικής ανατροπής»· ένα πρωτότυπο μανιφέστο για την εξέγερση των λαών, γεμάτο διάσπαρτες ιστορικές πληροφορίες και συμβολικές παραστάσεις –κάτι σαν «φωτογραφικό στιγμιότυπο» του παρελθόντος–, που συμπυκνώνει τον ιστορικό χρόνο σε μια μεγαλειώδη σύνοψη. Οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να συνεργαστούν για να διερευνήσουν το πολιτικό και ιδεολογικό περιεχόμενο της Χάρτας του Ρήγα και να περιπλανηθούν κάτω από τον «ελεύθερο ουρανό της ιστορίας» στον χώρο και τον χρόνο της Επανάστασης.

Στόχοι

Για τους μαθητές και τις μαθήτριες:

- * Να εμβαθύνουν στο έργο και την επαναστατική δράση του Ρήγα Φεραίου.
- * Να αναγνωρίσουν τον ταξικό και διαπολιτισμικό χαρακτήρα της Επανάστασης του 1821.
- * Να σταθούν κριτικά απέναντι στην εθνοκεντρική ιστοριογραφία.
- * Να προβληματιστούν πάνω στις έννοιες της δημοκρατίας, των πολιτικών δικαιωμάτων, της αυτοδιάθεσης και της αλληλεγγύης των λαών.
- * Να αντιληφθούν ότι ο ιστορικός χρόνος δεν είναι γραμμικός και ποσοτικός αλλά αστάθμητος και απρόβλεπτος, γεμάτος με εκρηκτικές στιγμές που κουβαλούν ένα ποιοτικό φορτίο.

Υλικά

- * εκτυπωμένα αντίγραφα των φύλλων της «Χάρτας» (70x50 εκ. το καθένα)
- * χαρτόνι λίγο πάνω από 2,10x2 μέτρα
- * κόλληλα
- * φωτοτυπίες του φύλλου μαθητή και του *Θούριος και Τα Δίκαια του Ανθρώπου*
- * Η/Υ
- * ηχεία
- * σύνδεση στο διαδίκτυο (αν δεν έχετε κατεβασμένο το τραγούδι «Θούριος»)

Τάξεις

Γ' Γυμνασίου – Γ' Λυκείου

Χώρος

Σχολική αίθουσα με ελεύθερο χώρο τουλάχιστον 5-6 τ.μ. για τη δημιουργία του χάρτη

Διάρκεια

3-4 διδακτικές ώρες

Η δραστηριότητα προτείνεται να αξιοποιηθεί στη διδασκαλία της Επανάστασης του 1821 στο μάθημα της Ιστορίας συμπληρωματικά με το σχολικό βιβλίο (Ιστορία Γ' Γυμνασίου, Κεφάλαιο 2, Ενότητα 5) ή στο πλαίσιο της προετοιμασίας για την Εθνική Γιορτή της 25ης Μαρτίου.

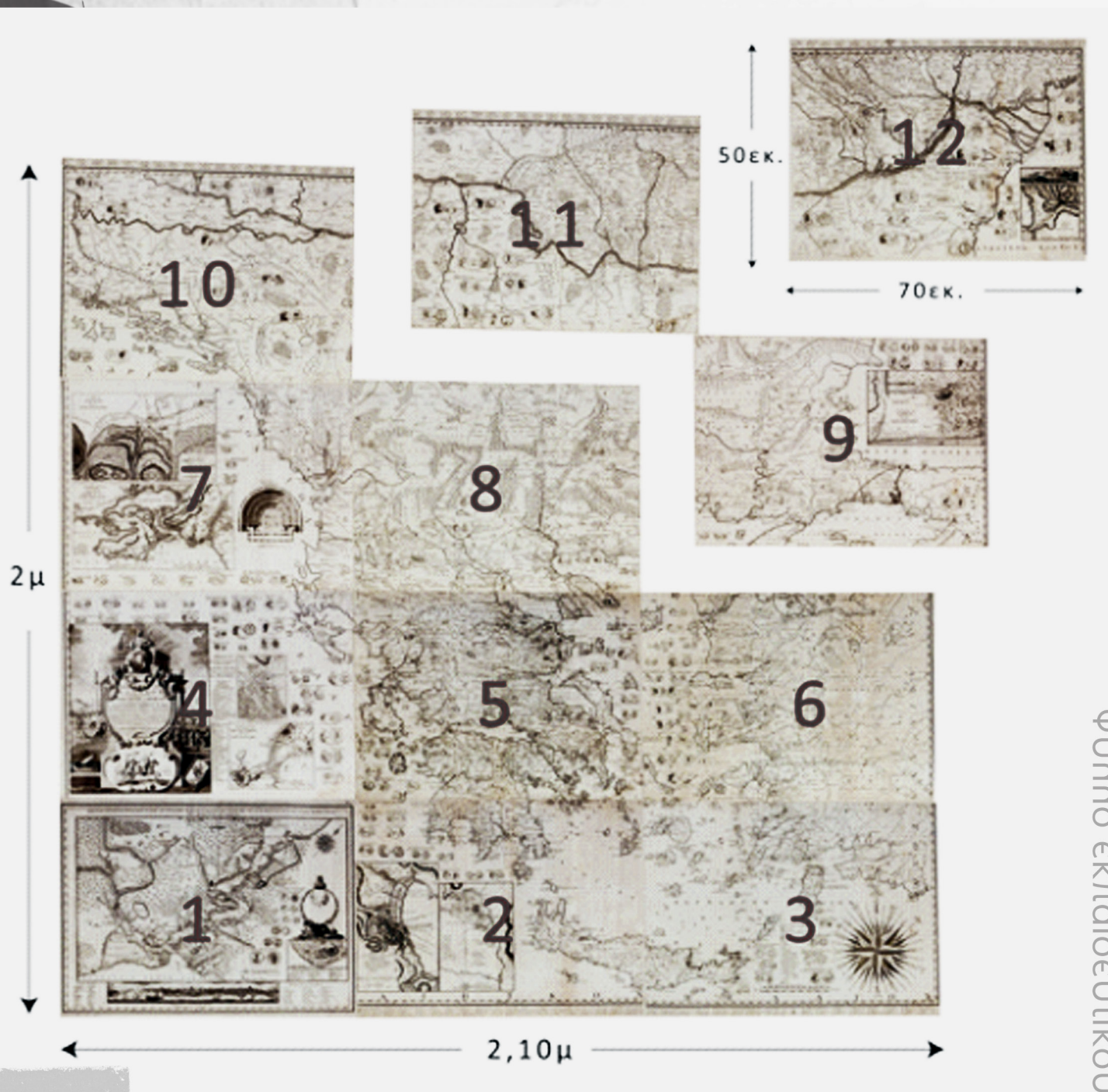
Εφαρμογή

- Μοιράστε στους μαθητές και στις μαθήτριες το κείμενο «Η Χάρτα του Ρήγα» που βρίσκεται στο φύλλο μαθητή. Αφού το διαβάσετε, συζητήστε μαζί τους: Τι τους έκανε εντύπωση στο κείμενο; Τι εικόνα μάς δίνει για την κοινωνική κατάσταση που επικρατούσε στον ελληνικό χώρο πριν από την Επανάσταση του 1821; Διευκρινίστε τυχόν όρους που δεν γνωρίζουν (π.χ. Πύλη, Κοτζαμπάσηδες, κ.λπ.)
- Χωρίστε την τάξη σε δώδεκα μικρές ομάδες. Δώστε σε κάθε ομάδα από ένα φύλλο της «Χάρτας» από το Παράρτημα. Εναλλακτικά, χωρίστε την τάξη σε έξι ομάδες δίνοντας δύο φύλλα στην καθεμία ή σε τέσσερις ομάδες δίνοντας τρία φύλλα (ανάλογα με το μέγεθος της τάξης). Φροντίστε να περιλαμβάνονται 2-4 άτομα ανά ομάδα.
- Ζητήστε από τις ομάδες να εξετάσουν το φύλλο (ή τα φύλλα) που κρατούν στα χέρια τους. Ποια περιοχή απεικονίζεται; Τι δείχνουν τα σχέδια; Υπάρχουν αλληγορίες ή συμβολισμοί; Για ποιο λόγο η «Η Χάρτα του Ρήγα» αποκαλείται επαναστατικό μέσο «καθεστωτικής ανατροπής»; Με ποιο τρόπο θα μπορούσε να συμβάλει στον ξεσηκωμό των λαών; Παροτρύνετε τους μαθητές και τις μαθήτριες να διατυπώσουν τις απορίες τους και να αναζητήσουν όσες περισσότερες πληροφορίες μπορούν ανατρέχοντας σε άλλες ιστορικές πηγές (βιβλία, διαδίκτυο, κ.ο.κ.). Το βήμα αυτό μπορεί να γίνει εκτός διδακτικής ώρας (π.χ. στη βιβλιοθήκη, στην αίθουσα υπολογιστών ή στο σπίτι) από κάθε ομάδα ξεχωριστά, έτσι ώστε να παρουσιάσει τα αποτελέσματα της έρευνάς της στο επόμενο μάθημα.

Αναφέρετε στην τάξη ότι ακόμη και σήμερα δεν υπάρχει ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα σχετικά με τον λόγο παρουσίας όλων αυτών των πληροφοριών και σχεδίων στον χάρτη. Έχουν άραγε όλα τα στοιχεία σχέση με την Επανάσταση; Ήθελε ο Ρήγας να διαπαιδαγωγήσει τον κατακτημένο λαό για την ιστορία και τις πολιτισμικές του ρίζες; Ή, απλούστερα, ήθελε να τα χρησιμοποιήσει ως πρόσχημα για να είναι πειστική η ιδέα πως πρόκειται για έναν κανονικό χάρτη εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα και όχι επαναστατικού, ώστε να μην κινήσει την υποψία των αρχών (ο Ρήγας ήταν αναγκασμένος να παίρνει την άδεια του λογοκριτή της αυστριακής αστυνομίας για κάθε εκδοτικό έργο);

- Στο επόμενο μάθημα, ζητήστε από τους μαθητές και τις μαθήτριες να ενώσουν τα φύλλα στο χαρτόνι με κόλλα ώστε να δημιουργήσουν τον χάρτη του παμβαλκανικού κράτους όπως το οραματίστηκε ο Ρήγας. Ποιες σημερινές χώρες περιλαμβάνονται στον χάρτη;

- Μοιράστε τα «Δίκαια του ανθρώπου». Ζητήστε από τους μαθητές και τις μαθήτριες να εντοπίσουν τα άρθρα εκείνα στα οποία αναδεικνύεται το όραμα του Ρήγα για δημοκρατική συνύπαρξη των λαών των Βαλκανίων (π.χ. Άρθρο 3: «Όλοι οι άνθρωποι, Χριστιανοί και Τούρκοι, κατά φυσικόν λόγον είναι ίσοι». Άρθρο 34: «Ο Βούλγαρος πρέπει να κινείται όταν πάσχει ο Έλληνας και τούτος πάλιν δι' εκείνον και αμφοτέροι διά τον Αλβανόν ή Βλάχον»).
- Μοιράστε το κείμενο με τον «Θούριο». Αναφέρετε ότι ο Ρήγας τραγουδούσε αυτό το κομμάτι σε συγκεντρώσεις για να πείσει τον λαό να ξεσηκωθεί. Ακούστε το κομμάτι σε μουσική Χρήστου Λεοντή και εκτέλεση Νίκου Ξυλούρη.¹

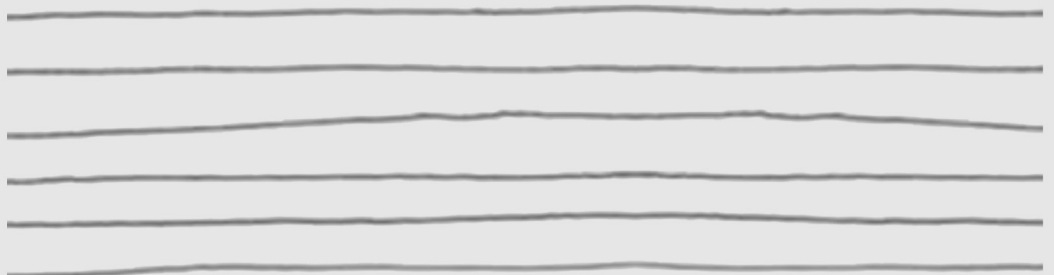
Ο Ρήγας καταφεύγει σε ποικιλία μέσων προκειμένου να διαδώσει τις επαναστατικές ιδέες του: χρησιμοποιεί το τραγούδι, την εκηλαϊκευμένη επιστημονική γνώση, την εικόνα και τελικά τον χάρτη, ως συνοπτικό και άμεσο φορέα μετάδοσης της πληροφορίας. Τα σύμβολα, τα σχόλια, τα αρχαία, μεσαιωνικά και νεότερα τοπωνύμια, τα ονόματα, οι μύθοι, η εναλλάξ χρήση λόγιας και δημώδους γλώσσας λειτουργούν σαν «ιστορικός πυκνωτής του φιλμ του χρόνου»² που φωτίζει το εξεγερσιακό φαντασιακό και δίνει νόημα στα επίδικα της επανάστασης: το άγαλμα της επιστήμης, το ανοιχτό βιβλίο με την ομηρική φράση από την Οδύσσεια «πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω», το κοιμισμένο λιοντάρι με το «ρόπαλο του Ηρακλέους» στα πόδια του ως αλληγορία της θηκικής δύναμης των σκλαβωμένων, η μάχη με την έφιππη Αμαζόνα, κ.λπ.

Μέσα από τις προτεινόμενες δραστηριότητες, οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να διεισδύσουν στα «μυστικά της Χάρτας» και να «αποκρυπτογραφήσουν», όπως ένας εξερευνητής, το ιστορικό και ιδεολογικό περιεχόμενο των συμβόλων και μηνυμάτων. Το εισαγωγικό κείμενο, η μελέτη του *Θούριου* και των *Δικαίων του ανθρώπου* παρέχουν τα απαραίτητα εννοιολογικά εργαλεία προκειμένου οι μαθητές/τριες να τιθασεύσουν το πληροφοριακό δυναμικό του χάρτη και να «ανακαλύψουν» το ταξικό και διαπολιτισμικό αίτημα της επανάστασης.

Σημειώσεις

¹ Μπορείτε να το βρείτε εδώ: http://poiein.podomatic.com/entry/2011-11-14T11_00_18-08_00

² Walter Benjamin, *Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας*, Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα, Αθήνα 2014

Η Χάρτα του Ρήγα

Η «Χάρτα του Ρήγα» είναι ένας γεωγραφικός χάρτης μεγάλων διαστάσεων (2,10x2μ.) που δημιούργησε ο Έλληνας πολιτικός στοχαστής και επαναστάτης Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798). Αποτελείται από δώδεκα φύλλα (70x50 εκ. το καθένα) και τυπώθηκε το 1797 στη Βιέννη. Η περιοχή που απεικονίζεται περιλαμβάνει το τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που εκτείνεται από τα βόρεια του Δούναβη έως την Κρήτη και από τις Δαλματικές ακτές δυτικά έως τη Βιθυνία της Μικράς Ασίας ανατολικά. Εκτός από τις επιπεδογραφίες, η «Χάρτα» περιέχει πληθώρα ιστορικών πληροφοριών και σχεδίων που δεν συναντάμε σε κανέναν άλλο χάρτη, όπως αρχαία νομίσματα, συμβολικές παραστάσεις, υπομνήματα, τοπωνυμίες, καταλόγους ονομάτων, χρονολογικές κλίμακες και απεικονίσεις πόλεων.¹

Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν στην άποψη ότι η «Χάρτα του Ρήγα» είναι κάτι περισσότερο από ένας γεωγραφικός χάρτης. Πρόκειται για ένα επαναστατικό μέσο «καθεστωτικής ανατροπής»· ένα πρωτότυπο μανιφέστο για τον ξεσηκωμό των υποτελών ενάντια στη φεουδαρχία και την καταπίεση, εκφραστές της οποίας δεν ήταν μόνο οι Οθωμανοί πασάδες και μπέηδες, αλλά και οι ντόπιοι (χριστιανοί) πλούχιες, κοτζαμπάσηδες και δεσποτάδες. Εκτός από το χαράτσι,² κάθε χριστιανός ήταν υποχρεωμένος να δίνει το 1/3 των εισοδημάτων του στην εκκλησία.³ Η υποτέλεια του εξαθλιωμένου πληθυσμού ήταν επομένως διπλή: απέναντι στον Οθωμανό κατακτητή και απέναντι στους Έλληνες προεστούς φοροεισπράκτορες.⁴

Επηρεασμένος από τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, ο Ρήγας παρότρυνε τους λαούς των Βαλκανίων να ξεγερθούν ενάντια στην απολυταρχική εξουσία του σουλτάνου και να ιδρύσουν μία παμβαλκανική δημοκρατική ομοσπονδία. Ο Ρήγας οραματίστηκε μέσω της «Χάρτας» ένα υπερεθνικό, πολυπολιτισμικό κράτος στο οποίο δεν θα κατοικούσαν μόνο οι ορθόδοξοι χριστιανοί αλλά όλοι οι λαοί της περιοχής, συμπεριλαμβανομένων των μουσουλμάνων. Η απελευθέρωση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και η δημοκρατική οργάνωση του νέου κράτους ήταν δύο στόχοι άρρηκτα συνδεδεμένοι.

Σημειώσεις

- 1 Βίκτωρ Θ. Μελάς, *Η Χάρτα του Ρήγα. Διακόσια χρόνια μετά*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1997.
- 2 Τακτικός φόρος υποτέλειας των μη μουσουλμάνων κατοίκων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που προοριζόταν για ειδικό τμήμα του θησαυροφυλακίου του Σουλτάνου.
- 3 Ειδικός φόρος που λεγόταν «ρόγα» ή «ζητεία».
- 4 Γιάννης Κορδάτος, *Η κοινωνική σημασία της ελληνικής Επανάστασης του 1821*, Ι.Γ. Βασιλείου, Αθήνα 1924.

Ο Ρήγας σχεδίαζε τη διεξαγωγή εκλογών αμέσως μετά την επανάσταση για την ανάδειξη των αντιπροσώπων κάθε τοπαρχίας στη βουλή σύμφωνα με το Σύνταγμα που είχε συντάξει ο ίδιος (βλ. *Το Σύνταγμα του Ρήγα*). Η «Χάρτα» ήταν ένας λεπτομερής χάρτης του δημοκρατικού κράτους και της «Νέας Πολιτικής Διοίκησης» που ήθελε να δημιουργήσει. Ωστόσο, ο Ρήγας έπρεπε να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός, ώστε να αποφύγει την αυστριακή αστυνομία, που ήταν εχθρική απέναντι σε οτιδήποτε θα μπορούσε να δυσαρεστήσει την Πύλη και να μην αποκαλυφθούν τα επαναστατικά σχέδιά του. Για τον λόγο αυτόν, άφηνε να εννοηθεί ότι σκοπός του χάρτη ήταν η επεξήγηση του εγκυκλοπαιδικού έργου του Γάλλου συγγραφέα Ζαν-Ζακ Μπαρτελεμού, *Περιήγησις του Νέου Αναχάρσιδος εις την Ελλάδα*, που είχε μεταφράσει ο ίδιος στα ελληνικά, ενώ στην πραγματικότητα δεν είχε καμία σχέση με αυτό.

Η κυκλοφορία της «Χάρτας» δημιούργησε μεγάλη αναταραχή στον ελλαδικό και υπόλοιπο βαλκανικό χώρο, προκαλώντας την αντίδραση των αρχών. Ο Ρήγας συνελήφθη στην Τεργέστη στις 19 Δεκεμβρίου του 1797 από έναν Αυστριακό αξιωματικό. Οδηγήθηκε στη Βιέννη, όπου ανακρίθηκε μαζί με τους υπόλοιπους συντρόφους του. Παραδόθηκε στις οθωμανικές αρχές και φυλακίστηκε στον Πύργο Νεμπόισα, ένα παραποτάμιο φρούριο στο Βελιγράδι. Υστερα από συνεχή βασανιστήρια, δολοφονήθηκε στις 24 Ιουνίου του 1798. Το πτώμα του ρίχτηκε στον Δούναβη.

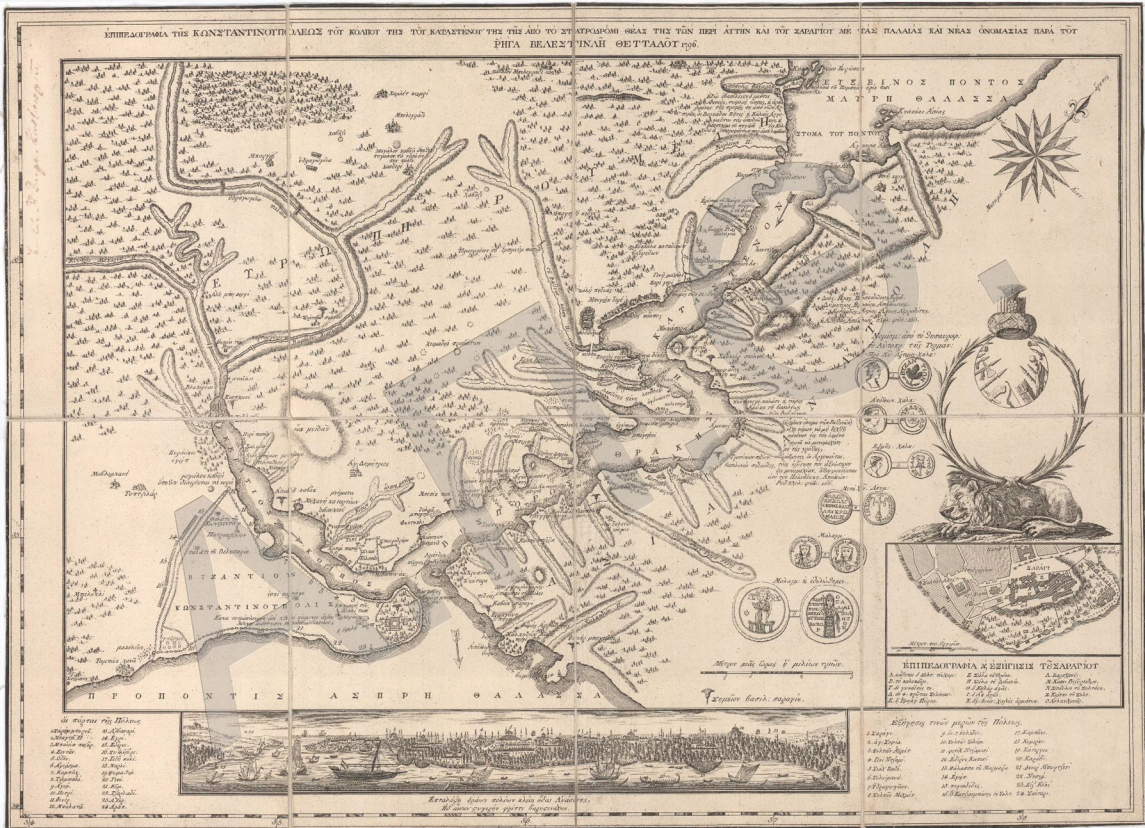
Οι ιδέες του Ρήγα ενέπνευσαν τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα της Ελλάδας και των υπόλοιπων βαλκανικών χωρών. Την άνοιξη του 1821, είκοσι τρία χρόνια μετά τον θάνατό του, έλαβαν χώρα οι πρώτες εξεγέρσεις στην Πελοπόννησο, που αποτέλεσαν τη σπίθα για την εξάπλωση της επανάστασης στην υπόλοιπη Ελλάδα. Την Οθωμανική Αυτοκρατορία πολέμησαν οι καταπιεσμένοι και πεινασμένοι, ασχέτως θρησκευματος και εθνικότητας, ακόμα και οι Τούρκοι παρίες. Οι μουσουλμάνοι Έλληνες και οι Αρβανίτες αποτελούσαν ένα μεγάλο μέρος των αγωνιζόμενων κατά του Σουλτάνου. Ανάμεσά τους, ο οπλαρχηγός Οδυσσέας Ανδρούτσος, που προσχώρησε στη μουσουλμανική αίρεση των Μπεκτασίδων και η Αρβανίτισσα Μπουμπουλίνα.⁵

Σημειώσεις

5 Βασίλης Ραφαηλίδης, *Ιστορία (κωμικοτραγική) του νεοελληνικού κράτους 1830-1974*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 2010.

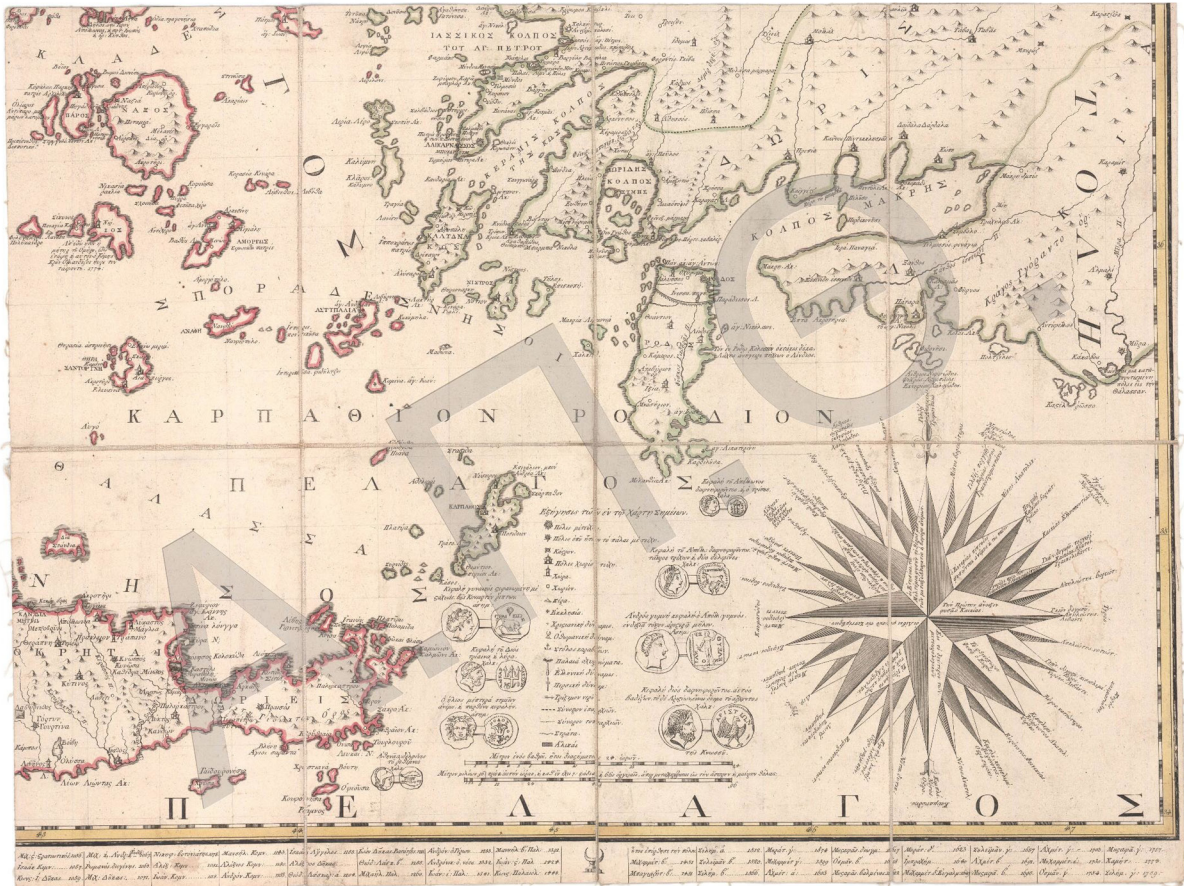
Παράρτημα

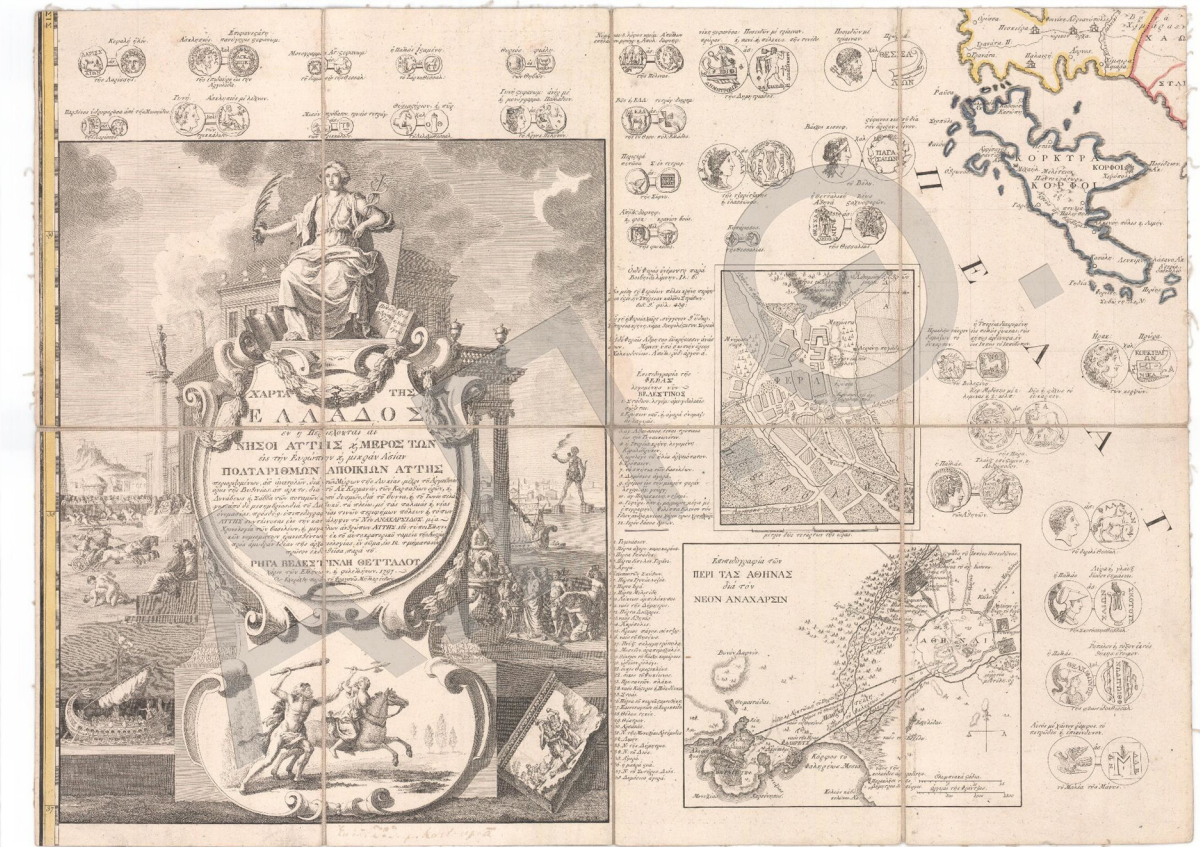
Εικόνα 1

Εικόνα 2

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Εικόνα 5

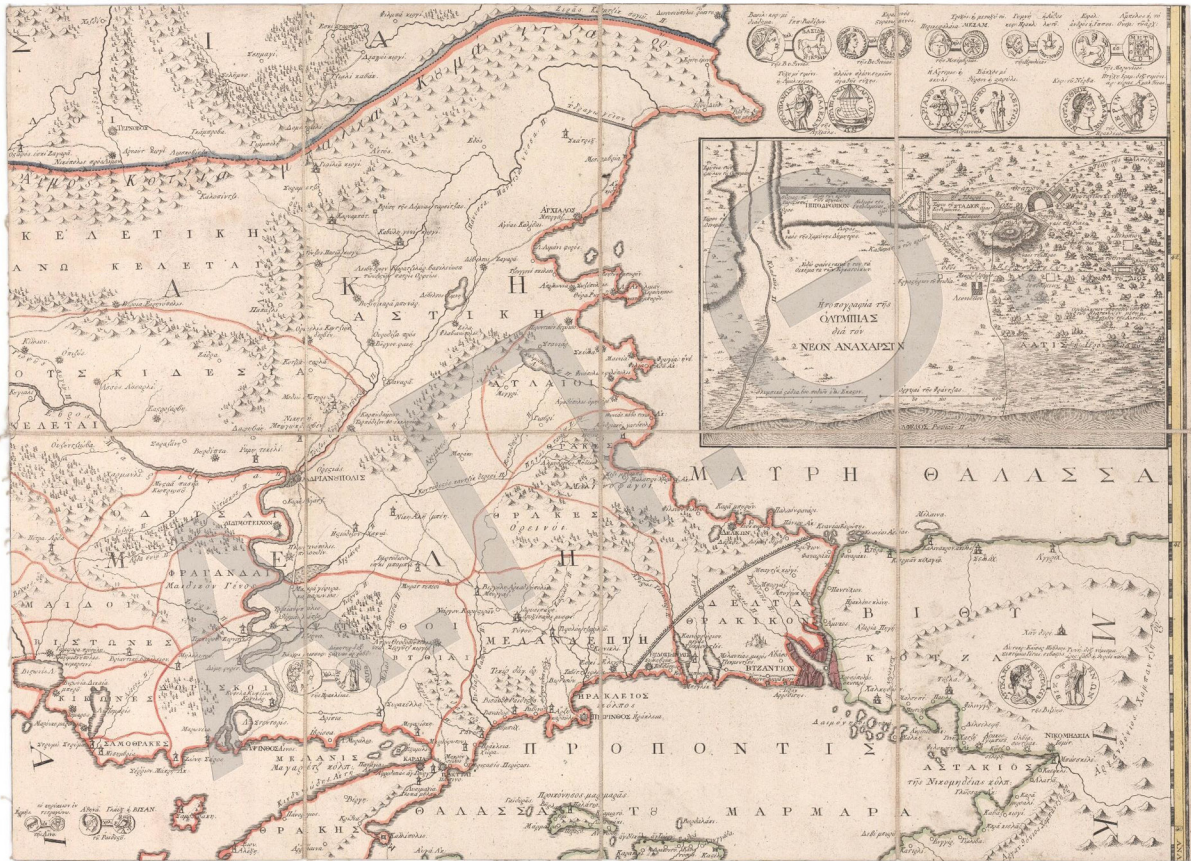
Εικόνα 6

Εικόνα 7

Εικόνα 8

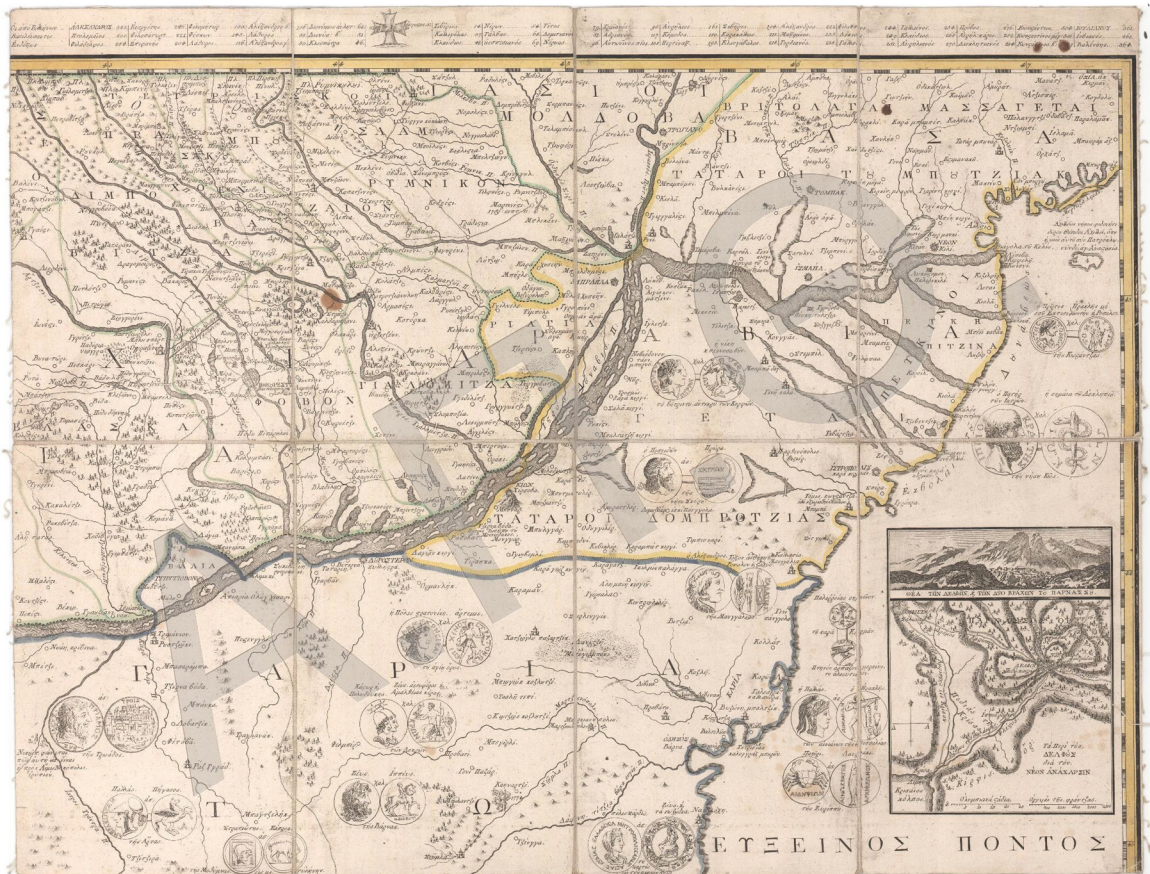
Εικόνα 9

Εικόνα 10

Εικόνα 11

Εικόνα 12